



МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ПЛАГІАТУ В НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

Катерина Сопова,

науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, судовий експерт

У статті розглядається поняття «плагіат», визначене законодавством як одне з порушень авторських прав. Власна судово-експертна практика автора дозволила дати практичні рекомендації для встановлення наявності чи відсутності в наукових творах ознак плагіату. Дана оцінка результатам обробки інформації за допомогою спеціалізованих програм і сервісів виявлення запозичень тексту.

Ключові слова: плагіат, порушення авторських прав, методи виявлення ознак плагіату, судово-експертні дослідження, сервіси пошуку запозичень тексту

Перш ніж говорити про методи виявлення плагіату, необхідно визначитись із його сутністю та змістом. Незважаючи на наявність законодавчого визначення поняття «плагіат», у наукових працях ми можемо знайти різні види (типи) плагіату, які до його змісту жодного стосунку не мають. Наприклад, дивують такі поняття, як «випадковий плагіат», «підсвідомий плагіат», і навіть пропонують такий вид, як «вкрав у себе», тобто запозичення фрагмента тексту власного раніше створеного чи опублікованого твору без відповідного посилання.

У цій статті під «плагіатом» будемо розуміти поняття, визначене в п. (в) ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1], яким є діяння, що порушує авторські права та дає підстави для судового захисту. Решта дій щодо використання чужих творів потрібно називати терміном «запозичення».

Також треба сказати, що встановлювати наявність або відсутність факту правопорушення, визначеного п. (в) ст. 50 названого Закону, а саме плагіа-

ту, може виключно суд, ґрунтуючись у своїй діяльності на нормах законодавства. Такий факт може підтверджуватися відповідними засобами доказування, одним з яких є судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності, а саме, дослідження, пов'язані з літературними та художніми творами. Крім того, судовий експерт, при дослідженні запозичень фрагментів твору або твору в цілому не може прямо дати відповідь на питання щодо наявності факту плагіату, оскільки таке питання є правовим і не належить до компетенції експерта. Судовий експерт у сфері інтелектуальної власності може встановити наявність або відсутність у творі чи його частинах ознак плагіату.

На вирішення експерта можуть ставитись такі питання:

Чи мало місце використання твору А (фрагментів твору) у творі Б? Якщо так, то яким способом?

Чи мало місце використання твору або його частини у навчальних чи наукових (дослідницьких) цілях? Чи відповідає обсяг такого використання поставленій меті?



Чи містять використані частини твору, якщо такі є, ознаки плагіату?

Чи є використані фрагменти твору цитатою?

Експертне дослідження щодо встановлення наявності ознак плагіату складається з таких стадій: попереднє дослідження; роздільне дослідження; оцінка результатів проведеного дослідження та формулювання висновків; оформлення результатів проведеного дослідження.

Попереднє дослідження

На стадії попереднього дослідження експерт з'ясовує мету дослідження й оцінює подані йому матеріали з огляду на їх достатність для вирішення поставлених питань.

При встановленні ознак плагіату на стадії попереднього дослідження необхідно звернути увагу на представлені для дослідження об'єкти, щодо яких необхідно встановити наявність або відсутність ознак плагіату. Ними можуть бути безпосередньо наукові твори (два чи більше об'єктів — наприклад дві дисертації або дисертація та декілька наукових статей), або порівняльна таблиця, яка є результатом пошуку текстових запозичень за допомогою спеціальних сервісів і програм.

У другому випадку за відсутності примірників творів або їхніх реквізитів, які видала комп'ютерна програма, експерт надсилає клопотання про надання додаткових матеріалів, а саме творів, у яких містяться виявлені спеціальною програмою збіги текстів.

Варто окремо зупинитись на поясненні сутності спеціальних сервісів і комп'ютерних програм, що використовують для виявлення текстових запозичень у творах. Такі сервіси та програми перевіряють текст на унікальність (оригінальність) і наявність запозичень та видають результати у відсотках оригінальності з посиланням на виявлені джерела, з яких була запозичена інформація. До найбільш відомих сервісів (систем, програм) виявлення запозичень текстів належать: Сору-

scape, Antiplagiat.ru, Double Content Finder, Plag Tracker, Plagiarism Detector тощо.

Деякі науковці помилково вважають, що зазначені сервіси можуть поставити крапку у встановленні плагіату певної статті чи навіть дисертації. Однак, при цьому вони не враховують, що результати такої перевірки є юридично нікчемними, бо плагіат — це порушення авторських прав, яке встановлюється судом за наявності відповідних доказів, що входять у предмет доказування.

Отже, отримані результати обробки інформації за допомогою спеціалізованих програм і сервісів виявлення запозичень тексту не можуть самостійно виступати обставинами, що дозволяють робити обґрунтовані висновки про наявність або відсутність у творі науки плагіату. Такі сервіси й програми дійсно можуть допомогти у виявленні плагіату як додатковий інструмент для пошуку можливих збігів тексту з подальшим їх аналізом і обробкою спеціалістом.

Таким спеціалістом і є судовий експерт у сфері інтелектуальної власності, він складає висновок судової експертизи за результатами проведеного дослідження. Висновок судової експертизи є одним із засобів доказування відповідно до процесуального законодавства.

У разі представлення на дослідження результатів перевірки за допомогою комп'ютерних програм експерт повинен звернути увагу на особу, що звернулася з проханням про проведення дослідження. Це може бути безпосередньо особа, котру звинувачують у наявності в її творі неправомірних запозичень тексту; автор твору, з якого були запозичені фрагменти тексту чи твір в цілому; суд — у разі потреби в застосуванні спеціальних знань і з'ясуванні факту наявності ознак плагіату.

Чому це має значення? Іноді при встановленні наявності ознак плагіату, в експерта можуть виникати сумніви щодо авторства запозичених фрагментів текстів. Наприклад, об'єктом екс-



пертного дослідження є докторська дисертація, в якій виявлені фрагменти тексту зі статті студента чи аспіранта. Оскільки сьогодні студенти часто використовують твори інших авторів у своїй роботі без зазначення відповідного посилання, це може також свідчити про запозичення студентом фрагментів тексту з раніше опублікованих праць кандидата на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Зокрема, при виявленні текстових запозичень за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм і сервісів необхідно враховувати, що сьогодні наукових публікацій в електронних виданнях та в мережі Інтернет значно менше, ніж у друкованих, деякі електронні документи можуть бути з обмеженим доступом. Це свідчить про неспроможність комп'ютерної програми чи сервісом врахувати всі можливі варіанти текстових запозичень, зокрема тих, що публікувалися раніше, адже пошук проводиться лише за наявним у мережі масивом інформації. Отже, на практиці може виникнути ситуація, коли запозичені фрагменти тексту можуть бути «декілька разів запозичені» і встановити першоджерело без аналізу його спеціалістом практично неможливо.

Тож у разі виникнення сумнівів та для виключення випадків повторного запозичення одних і тих самих фрагментів тексту експерт повинен оцінити достатність матеріалів, наданих на дослідження та за необхідності, направити клопотання про надання додаткових матеріалів. За відсутності можливості звернення за додатковими матеріалами безпосередньо до особи, щодо якої є підозра в неправомірному запозиченні фрагментів твору інших авторів, та за наявності відповідних підстав, експертом може бути зроблений імовірний або умовний висновок щодо наявності ознак плагіату (наприклад, за умови, що першоджерелом є твір А, використані фрагменти у творі Б мають ознаки плагіату).

Також на стадії попереднього дослідження експерт повинен звернути увагу на зміст і форму вираження досліджуваних творів наукового характеру. Наприклад, при дослідженні наукових творів у галузі фізико-математичних, хімічних, біологічних, технічних або інших наук, та за необхідності для встановлення змісту запозичених фрагментів тексту, формул або схем, вирішується питання щодо залучення для проведення дослідження фахівця з відповідної галузі знань.

Роздільне дослідження

На стадії роздільного дослідження експерт детально вивчає надані наукові твори, виявляє та аналізує їхні ознаки.

Тут треба наголосити на тому, що в цій статті приведені лише деякі рекомендації щодо встановлення ознак плагіату лише щодо наукових творів, оскільки за своєю сутністю твори науки істотно відрізняються від творів художньої літератури та мистецтва: зміст наукових творів виражений системою понять, а зміст художніх — системою образів [2, 105], тому й оригінальність їх оцінюється по-різному.

Автор наукового твору зв'язаний принципами, що панують у певній галузі знань, стандартизованим характером подання матеріалу та дотриманням визначеної структури документа, використанням загальнонаукової лексики й термінології, вимогами наукового чи офіційно-ділового стилю, використанням обов'язкової бібліографії тощо.

Оригінальність наукового твору полягає:

- в аналізі, доборі та розташуванні наукових матеріалів, теоретичних, методичних і законодавчих джерел щодо предмета дослідження;
- у логічній структурованості та послідовності викладу висловлювань і аргументації;
- у способах узагальнення наукових суджень і фактів;
- в отриманих у результаті самостійних висновків, конкретних пропозицій та рекомендацій.



Для встановлення ознак плагіату на стадії роздільного дослідження, експерт складає порівняльні таблиці щодо наявності текстових запозичень у досліджуваному творі та першоджерелах. Текст збіжних фрагментів наводиться в таблицях у повному обсязі, виділяються конкретні збіги та розбіжності, а також індивідуально-характерний комплекс ознак кожного твору, наприклад:

- наведення конструкцій з роздумами, судженнями, спостереженнями та поясненнями автора;
- виявлення переходів авторської думки;
- добір і розставлення цитат у певній послідовності та з використанням мовних засобів наукового твору;
- рубрикація тексту (поділ тексту на складові частини — абзаци, підрозділи, розділи).

Експерт також може виділяти вставні та вставлені конструкції (слова, словосполучення, речення, наприклад «безперечно», «зрозуміло», «необхідно розглянути», «все сказане дає змогу дійти висновку...»). При цьому варто зважати на стандартні звороти наукового стилю (тобто звороти у творах можуть бути однакові, тому що мовні засоби наукового стилю стандартизовані, але застосування їх в однакових реченнях, абзацах, перед цитатами свідчить про дослівне запозичення). Також можна виділяти конструкції з невізначено-особовими реченнями («Спочатку проводять відбір зразків...» тощо), форми викладу від третьої особи («Автор вважає за необхідне зазначити...»), безособові форми пояснень автора («Здійснено аналіз...», «Визначено напрями діяльності...», «Виділено ознаки...») тощо.

Після створення порівняльних таблиць експерт переходить до наступної стадії.

Порівняльне дослідження

На стадії порівняльного дослідження експерт здійснює порівняння виявлених збігів і відмінностей ознак, а також аналізує можливу природу та джерела їх виникнення.

При виявленні ознак плагіату необхідно, по-перше, встановити спосіб використання запозичених фрагментів твору чи твору в цілому. Це може бути:

- дослівне запозичення фрагментів тексту;
- переробка шляхом додавання, скорочення, перестановки певних слів або словосполучень (перефразування);
- підрядковий переклад з однієї мови на іншу.

Далі проводиться аналіз запозичених фрагментів тексту щодо дозволених їм запозичення.

Варто зазначити, що запозичення в науковій сфері можуть здійснюватись як правомірно (в науково коректній або некоректній формі), так і неправомірно [3, 16].

При цьому до правомірного запозичення в науковій сфері належать:

- запозичення текстів нормативно-правових актів або текстів офіційних документів;
- використання цитат (коротких уривків), тобто цитування у творі науки робіт інших дослідників з вказівкою на джерело запозичення, якщо ці тексти цитуються також і в інших творах цієї або близької тематики;
- використання спеціальної термінології, усталених знань і висловів, поширених у певній сфері;
- згадування у тексті визначень різних понять, які є загальноживаними у відповідній галузі наук.

Формою неправомірного запозичення у науковій сфері є плагіат, який здійснюється шляхом:

- дослівного привласнення авторства чужого тексту (дослівне запозичення тексту без зазначення його джерела);
- привласнення чужого тексту із застосуванням стилістичного прийому парафрази, тобто із заміною слів і виразів на близькі за значенням (синоніми) без зміни внутрішньої форми (змісту) запозиченого



тексту твору науки [4, 18, 20] (запозичення тексту із перефразуванням думки автора без зміни її основного змісту, що становить творчу сутність і оригінальність твору).

Отже, для встановлення ознак плагіату судовий експерт повинен провести діагностичне дослідження природи виявлених збігів фрагментів твору, які можуть бути запозичені правомірно з дотриманням встановлених правил або з їх порушенням (у науково коректній або некоректній формі) і не належать до плагіату.

При аналізі експертом виявлених збігів фрагментів тексту запозичені фрагменти тексту можуть бути:

- повністю авторським текстом, який не містить запозичень (сталось запозичення третьою особою фрагментів раніше створених творів автора);
- дозволеними запозиченнями — використанням цитат або витягів з нормативно-правових актів, що виражені в науково некоректній формі;
- запозиченням, яке не забороняється законом у науковій сфері з огляду на неможливість встановлення їх авторства через використання зазначеного тексту в багатьох джерелах без посилання на конкретного автора та джерело запозичення (перетворення в усталені знання певної галузі);
- використанням твору, виконаного при нероздільному співавторстві з дотриманням правила про включення до списку використаної літератури тих джерел, які суттєво вплинули на формування авторської позиції з досліджуваного питання.

При встановленні ознак плагіату експерт також може враховувати, так звані, непрямі вказівки на наявність ознак плагіату, зокрема:

- відомості про отриману освіту автора, його професійний та практичний досвід на період написання досліджуваного твору;

- наявність публікацій, їх кількість і зміст, впровадження результатів наукового дослідження, що свідчать про активність автора як науковця (наприклад, докторська дисертація є звершенням значного дослідницького етапу, що зазвичай починається ще з написання кандидатського дослідження, отже, створюється автором не на порожньому місці, а має за фундамент сукупність усіх виконаних автором наукових досліджень);
- викладені у творі результати експериментів або приведення певного досвіду, якщо є сумніви щодо можливості проведення їх безпосередньо автором (наприклад, виконання певних експериментів не дозволяє провести їх за місцем роботи науковця, бо потребують застосування конкретного обладнання, що є лише в іншій країні).

Оцінка результатів проведеного дослідження та формулювання висновків

На цій стадії експерт узагальнює результати порівняльного дослідження та формулює кінцеві висновки.

У результаті проведеного дослідження для формулювання кінцевих висновків експерт повинен оцінити виявлені збіги фрагментів тексту з огляду на їхні *обсяг, зміст та форму вираження*.

Який обсяг запозичень тексту вважається достатнім для висновку про наявність ознак плагіату? Розділ, підрозділ, абзац або речення? Комп'ютерні програми видають відсоток унікальності тексту, чим він вищий, тим менша ймовірність наявності будь-яких запозичень у творі. Однак необхідно звернути увагу на те, що не може існувати будь-якого граничного значення (у відсотковому співвідношенні) наявності текстових запозичень яких було б достатньо для оцінки та формулювання висновку про наявність або відсутність ознак плагіату. Чому?

Якщо було запозичене речення з використанням стандартних мовних зво-



ротів наукового стилю при наведенні цитати, такі фрагменти можуть створюватись авторами незалежно один від одного. Якщо це речення із запозиченням результатів проведеного дисертаційного дослідження, що висвітлюють розв'язання певної наукової проблеми, тоді одного абзацу чи навіть речення достатньо для висновку про наявність ознак плагіату. Усе залежить від змісту та форми вираження запозиченого фрагмента. У кожному конкретному випадку він буде різним. Саме тому жодна комп'ютерна програма не може встановити ознаки плагіату. Тут потрібен спеціаліст, зокрема судовий експерт у сфері інтелектуальної власності, для оцінки природи збігів і відмінностей ознак творів, для визначення їх походження та можливості їх виникнення незалежно один від одного. Лише спеціаліст може пояснити, чим зумовлені збіги та відмінності ознак (чи мають вони суттєве значення, чи технічний характер, чи можуть вони вважатися випадковими, чи свідчать про навмисне перефразування або переробку твору).

Звичайно, як зазначає В. Іонас: «Мова твору не запозичується. Вона лише цитується з позначенням джерела, інакше це привласнення (*плагіат*)» [4, 46]. Отже, встановити ознаки плагіату при дослівному запозиченні тексту цілих структурних елементів зі всіма мовними засобами не так складно, однак і в таких випадках потрібно оцінювати запозичені фрагменти з огляду на першоджерела.

Викладене свідчить про те, що отримані результати обробки інформації за допомогою спеціальних програм та сервісів виявлення запозичень тексту, не можуть самостійно бути обставинами, що дозволяють робити обґрунтовані висновки про наявність або відсутність у науковому творі ознак плагіату. Такі комп'ютерні сервіси та програми можуть використовуватися судовим експертом як додатковий інструмент швидкого пошуку запозичень тексту з подальшим аналізом таких запозичень з огляду на їхні обсяг, зміст і форму. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Закон України «Про авторське право та суміжні права» № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р. (зі змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
Zakon Ukraini «Pro avtorske pravo ta sumizhni prava» № 3792-XII vid 23.12.1993 (zi zminamy). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Гаврилов Э. П. Советское авторское право (Основные положения. Тенденции развития). М.: Наука, 1984. 224 с.
Gavrilov E. P. Sovetskoe avtorskoe pravo (Osnovnye polozhenia. Tendentsii razvitiia). М.: Nauka, 1984. 224 s.
3. Шахрай С. М., Аристер Н. И., Тедеев А. А. О плагиате в произведениях науки (диссертациях на соискание ученой степени): научно-методическое пособие. М.: МИИ, 2014. 176 с.
Shakhrai S. M., Arister N. I., Tedeev A. A. O plagiate v proizvedeniakh nauki (dissertatsyiakh na soyskanie uchenoi stepeni): nauchno-metodicheskoe posobie. М.: МИИ, 2014. 176 s.
4. Іонас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве. М: Юридическая литература. 1972. 168 с.
Jonas V. Ia. Proizvedenia tvorchestva v grazhdanskom prave. М: Yuridicheskaiia literatura. 1972. 168 s.

Надішла до редакції 27.06.2017 р.



Сопова Е. Методы выявления плагиата в научных публикациях. В статье рассматривается понятие «плагиат», которое определено законодательством как одно из нарушений авторских прав. Собственная судебно-экспертная практика автора позволила дать практические рекомендации для установления наличия или отсутствия в научных произведениях признаков плагиата. Дана оценка результатам обработки информации с помощью специализированных программ и сервисов обнаружения заимствований текста.

Ключевые слова: плагиат, нарушение авторских прав, методы выявления признаков плагиата, судебно-экспертные исследования, сервисы поиска заимствований текста

Sopova K. Methods for identifying plagiarism in scientific publications. The article deals with the concept of «plagiarism», defined by the legislation as one of copyright infringements. The author's own forensic expert practice allowed to give practical recommendations for detection the presence or absence of plagiarism in scientific works.

Keywords: plagiarism, copyright infringement, methods for identifying attribute of plagiarism, forensic expert research, programs and services for searching the borrowing text

(продовження. Початок на с. 8)

• з іноземної мови (англійської) в обсязі, який відповідає рівню B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Вступник, який підтвердив свій рівень знання, зокрема англійської мови, чинним сертифікатом тестів TOEFL, або IELTS, або сертифікатом CELA, звільняється від складання вступного іспиту з іноземної мови. Під час визначення результатів конкурсу зазначені сертифікати прирівнюються до результатів вступного випробування з іноземної мови з найвищим балом;

• презентації дослідницьких пропозицій або досягнень (оформленої як реферат).

Вступники, що на час вступу до аспірантури склали всі чи декілька кандидатських іспитів, звільняються від відповідних вступних іспитів до аспірантури, їм зараховуються оцінки кандидатських іспитів.

Вступні випробування проводяться з 03.10.2017 р. до 13.10.2017 р.;

- вступний іспит зі спеціальності — 03.10.2017 р.;
- вступний іспит з іноземної мови (англійська) — 06.10.2017 р.;
- презентація дослідницьких пропозицій або досягнень — 12.10.2017 р.

Рішення приймальної комісії про зарахування до аспірантури затверджується наказом директора Інституту до 16.10.2017 р.

Документи про прийом до аспірантури подаються за адресою: 03680, МСП, м. Київ-150, вул. Казимира Малевича (Боженка), 11, кімн. 1302.

Контактна особа: *Ленго Юлія Євгенівна (тел./факс: (044) 200-08-76, тел.: (044) 228-21-38, e-mail: Julia.Lengo@gmail.com).*